

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 419

Imperatyw przedsiębiorczości a odpowiedzialność przedsiębiorcy

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Lamanie: Agata Wiszniowska

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania

znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska

(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-564-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Agnieszka Barcik: Mechanizm compliance – pytanie o miejsce i zasadność w strategiach CSR współczesnych organizacji (Compliance mechanism – The question about the place and legitimacy in the CSR strategies of modern organizations)	9
Ryszard Barcik, Piotr Dziwiński: Społecznie odpowiedzialna restrukturyzacja zatrudnienia (Socially responsible restructuring of employment)	21
Katarzyna Brendzel-Skowera: Paradoksy w rozwoju przedsiębiorczości akademickiej (Paradoxes in the development of academic entrepreneurship) ...	33
Karolina Gonera, Ewa Olszak-Dyk: Świadome zarządzanie marką pracodawcy – studium przypadku (Employer branding management as an example of selected organization)	43
Andrzej Kaleta, Letycja Soloduch-Pelc: Integracja przedsiębiorczości i zarządzania strategicznego w koncepcji strategicznej przedsiębiorczości – ocena przeszłości i sugestie na przyszłość (Integration of the entrepreneurship and strategic management in the concept of strategic entrepreneurship – assessment of the past and suggestions for the future)	56
Rafał Kusa: Wybrane problemy pomiaru poziomu przedsiębiorczości organizacji niekomercyjnych (Selected problems of measuring the level of entrepreneurship in non-profit organisations).....	68
Renata Lisowska: Uwarunkowania rozwoju współpracy zewnętrznej małych i średnich przedsiębiorstw w regionie (Determinants of the development of cooperation between small and medium-sized enterprises in the region)	77
Izabela Marzec: Konsekwencje rozwoju zatrudnialności pracowników w organizacjach publicznych: szansa czy zagrożenie? (Consequences of employees' employability enhancement in public organizations: a chance or a threat?)	87
Marek Matejun: Statyka i dynamika w cyklu życia mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (Statics and dynamics in the life cycle of the micro, small and medium-sized enterprises).....	95
Anna Michna, Roman Kmiecik: Przedsiębiorczość międzynarodowa mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw – wybrane zagadnienia (International entrepreneurship of micro, small and medium-sized enterprises – selected aspects).....	107

Elena Mieszajkina: Przedsiębiorczość na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim: (Entrepreneurship on the Polish-Belarusian-Ukrainian borderland).....	117
Bogdan Nogalski, Przemysław Niewiadomski: Paradoks doskonalenia produktu na rynku maszyn rolniczych – relacje jakość a zysk (Paradox of the product improvement on the agricultural machinery market – quality and profit relations).....	129
Katarzyna Olejniczak: Między zyskiem a odpowiedzialnością w zarządzaniu. Paradoks Milтона Friedmana (Between profit and responsible management. The paradox of Milton Friedman).....	150
Agnieszka Puto: Przedsiębiorczość pracowników stymulantą rozwoju przedsiębiorstwa (Entrepreneurship of employees as a stimulant for the development of enterprises)	158
Marcin Ratajczak: Ocena wybranych działań na rzecz środowiska naturalnego podejmowanych przez przedsiębiorstwa agrobiznesu w ramach koncepcji CSR (Evaluation of some actions taken in favour of natural environment by agribusiness companies within the concept of CSR)	167
Włodzimierz Sitko, Elena Mieszajkina: Przedsiębiorczość intelektualna w dobie globalizacji (Intellectual entrepreneurship in a globalizing world)	178
Elżbieta Skrzypek: Paradygmaty zarządzania wiedzą w warunkach zmian otoczenia (Paradigms of knowledge management in conditions of changing environment).....	189
Hanna Soroka-Potrzebna: Zysk przedsiębiorstwa ważny, ale nie najważniejszy – społeczna odpowiedzialność biznesu (Profit is important for the company, but not the most important – corporate social responsibility)....	207
Iwona Staniec: Koncepcja szansy w przedsiębiorczości technologicznej (The concept of opportunity in the technological entrepreneurship)	216
Edward Stawasz: Rola doradztwa gospodarczego w zarządzaniu mikroprzedsiębiorstwami – wybrane oddziaływania i determinanty (The role of business consulting in managing micro enterprises – selected effects and determinants)	228
Maciej Urbaniak: Rola społecznej odpowiedzialności biznesu w budowaniu relacji z dostawcami (The role of the concept of corporate social responsibility in building relationships with suppliers)	237
Anna Wójcik-Karpacz, Joanna Rudawska: Instytucjonalne formy wspierania przedsiębiorczości w Polsce (Institutional models of entrepreneurship support in Poland).....	248
Przemysław Zbierowski: Paradoks efektów przedsiębiorczości: satysfakcja i <i>work-life balance</i> (The paradox of entrepreneurship outcomes: satisfaction and work-life balance).....	265

Wstęp

Przedsiębiorczość to jedno z najstarszych pojęć nauk o zarządzaniu. Nierozzerwalnie łączy się ze sprawnym i skutecznym działaniem przedsiębiorców i ich zachowaniami. Współcześnie – w dobie realiów społecznej odpowiedzialności biznesu – przedsiębiorczość nabiera swoistych cech.

Autorzy niniejszego opracowania postanowili powrócić do korzeni przedsiębiorczości, spojrzeć na nią z perspektywy współczesnych paradygmatów, odnaleźć w niej szczególnie paradoks racjonalności menedżera i przedsiębiorczości menedżera-właściciela. Dodatkowo, w wielu artykułach, poruszono wątek zachowań menedżera i przedsiębiorcy we wspomnianych realiach społecznej odpowiedzialności biznesu.

Badania omówione w zamieszczonych w tym zeszycie opracowaniach wskazują na to, że u podstaw współczesnej przedsiębiorczości leży chęć pokonywania konkurencji oraz coraz lepszego zaspokajania potrzeb klientów dzięki:

- rozwojowi aktywności innowacyjnej,
- skłonności do podejmowania ryzyka i wykorzystywania okazji,
- umiejętności szybkiego dostosowywania się do zmiennych warunków otoczenia, ale i kreowaniu w otoczeniu zmian, które będą korzystne dla przedsiębiorstwa.

Nowoczesna przedsiębiorczość to różne aspekty działań przedsiębiorczych. Autorzy zwrócili szczególną uwagę na takie jej wymiary, jak:

- integracja przedsiębiorczości i zarządzania strategicznego,
- przedsiębiorczość w aspekcie krajowym i międzynarodowym,
- przedsiębiorczość organizacji niekomercyjnych,
- przedsiębiorczość technologiczna,
- przedsiębiorczość intelektualna,
- przedsiębiorczość a społeczna odpowiedzialność biznesu,
- strategie przedsiębiorczego CSR.

Artykuły zebrane w niniejszym zbiorze są efektem nie tylko analiz empirycznych, ale też badań o charakterze dedukcji, bazujących na solidnej kwerendzie literatury przedmiotu. Zachęcamy do ich lektury.

Jerzy Niemczyk, Katarzyna Olejczyk-Kita

Elena Mieszajkina

Politechnika Lubelska, Lublin

e-mail: e.mieszajkina@pollub.pl

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ NA POGRANICZU POLSKO-BIAŁORUSKO-UKRAIŃSKIM

ENTREPRENEURSHIP ON THE POLISH- BELARUSIAN-UKRAINIAN BORDERLAND

DOI: 10.15611/pn.2016.419.11

Streszczenie: W artykule omówiono problemy rozwoju przedsiębiorczości w przygranicznych regionach Polski, Białorusi i Ukrainy. Pokazano, że współpraca transgraniczna może przyczynić się do rozwoju gospodarczego i społecznego obszarów przygranicznych. Dokonano oceny stanu i uwarunkowań przedsiębiorczości w każdym z tych krajów. Stwierdzono, że strategia reform postsocjalistycznych w Polsce w większym stopniu sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości niż strategie obrane przez wschodnich sąsiadów. Zaprezentowano wyniki badań ankietowych, których celem było porównanie postrzegania przedsiębiorczości przez młodych mieszkańców Lublina, Brześcia i Równego. Przedstawiono ich postawy wobec zakładania własnych firm. Uzyskane wyniki nie wykazały znaczących różnic, chociaż wykryto wpływ kultury narodowej, sytuacji politycznej i gospodarczej kraju na chęć założenia własnej działalności gospodarczej.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, współpraca transgraniczna.

Summary: The problems of entrepreneurship development in the border regions of Poland, Belarus and Ukraine have been discussed in the article. It has been shown that cross-border cooperation can contribute to the economic and social development of border areas. Its state and conditions in each of these countries have been presented. It has been stated that the post-socialist reform strategy in Poland is more conducive to the development of entrepreneurship than the strategies chosen by its eastern neighbors. The results of the survey, the aim of which was to compare the perception of entrepreneurship among young citizens of Lublin, Brest and Rivne, have been presented. They showed no significant differences, although influence of national culture, as well as political and economic situation of the country on a desire to start their own business has been detected.

Keywords: entrepreneurship, cross-border cooperation.

*System wolnej przedsiębiorczości oznacza,
że im bardziej jesteś przedsiębiorczy,
tym bardziej jesteś wolny.*

Jack Canfield i Mark Victor Hansen

1. Wstęp

Przedsiębiorczość jest jednym z trzech – oprócz innowacji i kreatywności – filarów, na których bazuje gospodarka oparta na wiedzy. Stanowi ona istotną siłę determinującą rozwój ekonomiczny, technologiczny, społeczny krajów i regionów. Może odgrywać istotną rolę w przezwyciężeniu strukturalnych problemów obszarów przygranicznych, związanych z peryferyjnością położenia. By tak się stało, konieczne jest istnienie odpowiedniego otoczenia, na które się składają: tradycje przedsiębiorczości, postawa społeczna mieszkańców, wsparcie ze strony władz w kreowaniu i dofinansowaniu inicjatyw służących aktywizacji gospodarczej.

Tereny województwa lubelskiego w Polsce, obwodu brzeskiego na Białorusi i obwodu rówieńskiego na Ukrainie stanowią region transgraniczny. Jest on traktowany jako całość pod względem geograficznym, historycznym, ekologicznym, narodowościowym, możliwości ekonomicznych itp., lecz rozdzielony granicami na obszary podległe władzy państwowej [Gorzym-Wilkowski 2005]. Zamieszkująca go ludność ma wspólne tradycje, podobieństwa kulturowe, które ułatwiają podejmowanie rozmaitych wspólnych inicjatyw, takich jak międzynarodowe konferencje naukowe, festiwale, konkursy, wystawy, imprezy folklorystyczne i sportowe. Rozwój wzajemnych kontaktów stymuluje wymianę handlową, kooperację podmiotów gospodarczych, wspólne inwestycje, przedsięwzięcia w zakresie ochrony środowiska, planowania przestrzennego, połączeń komunikacyjnych itp. [De Sousa 2012].

Współpraca transgraniczna przyczynia się do powstania wielu wspólnych korzyści, jednak na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim utrudnia ją wiele czynników. Należą do nich zarówno bariery wynikające z zamkniętości granic, konieczności uzyskania wiz czy przeprowadzenia kontroli paszportowych i celnych, jak i różnice występujące w kontekstach historycznym, społecznym, politycznym, w rozwoju gospodarczym. Pokonanie tych trudności i rozszerzenie zakresu wspólnych działań może stać się bodźcem do rozwoju przedsiębiorczości transgranicznej – indywidualnej i organizacyjnej, krajowej i międzynarodowej. Obejmować ona może duży zakres działań – od nieformalnej drobnej działalności handlowej do wysoce sformalizowanych *joint ventures* i aliansów strategicznych przedsiębiorstw czy wspólnych inicjatyw podejmowanych przez osoby fizyczne, małe i średnie przedsiębiorstwa, agencje rozwoju, fundacje biznesowe, izby handlowe i przemysłowe, parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości itp. Dla regionów pogranicznych, zazwyczaj peryferyjnych pod względem krajowej aktywności gospodarczej, przedsiębiorczość ma więc szczególne znaczenie [Smallbone i in. (red.) 2012].

Celem artykułu jest ocena uwarunkowań przedsiębiorczości w Polsce, na Białorusi i Ukrainie w oparciu o badania studialno-literaturowe oraz porównanie postrzegania przedsiębiorczości przez młodych mieszkańców Lublina, Brześcia i Równego na podstawie badań empirycznych.

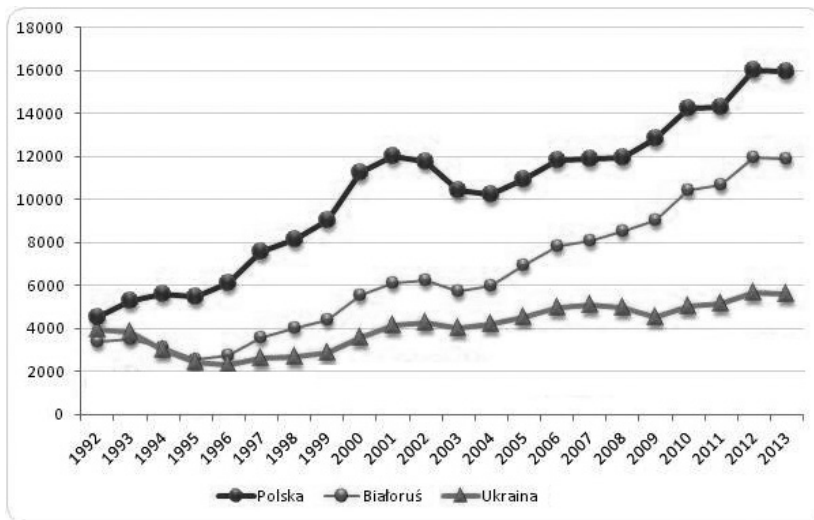
2. Uwarunkowania przedsiębiorczości w Polsce, na Białorusi i na Ukrainie

Poziom przedsiębiorczości świadczy o rozwoju gospodarki i zdolności ludzi i organizacji do innowacyjnych i kreatywnych działań. Można się zgodzić z M. Bratnickim, że „wchodzimy w erę, gdzie przedsiębiorczość jest nie tyle królem, co dyktatorem życia gospodarczego” [Bratnicki 2002, s. 14].

Rozwój przedsiębiorczości w krajach postsocjalistycznych, w tym Polski, Białorusi i Ukrainy, wiąże się z procesami transformacji ustrojowej. Na początku lat 90. XX w. kraje te znajdowały się na bardzo zbliżonym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, ale wybrały różne modele przemian gospodarczych. W Polsce w wyniku rozpoczętych dekadę wcześniej szybkich, radykalnych reform powstało wiele nowych prywatnych podmiotów gospodarczych. Otwartość granic, swobodny przepływ towarów, usług, kapitałów i ludzi ułatwiły współpracę z wyżej rozwiniętymi krajami zachodnimi, pozwoliły na szybką asymilację już sprawdzonych rozwiązań technicznych i organizacyjnych, tworzenie nowych biznesów. Białoruś i Ukraina natomiast do tego czasu nie funkcjonowały samodzielnie, były uzależnione od władz centralnych ZSRR i od innych republik. Własność prywatna od kilku dziesięcioleci była oficjalnie wypierana, scentralizowane zarządzanie nie pozwalało na podejmowanie samodzielnych decyzji. Po rozpadzie ZSRR początkowe zaniechanie reform gospodarczych, a następnie wprowadzanie ich w ograniczonym zakresie, nie pozwoliło tym krajom wejść na drogę gruntownych przemian wolnorynkowych, ich gospodarki pozostały silnie związane z Rosją. O efektach reform świadczy wielkość PKB *per capita* w przeliczeniu na parytet siły nabywczej (rys. 1).

Można się spotkać z krytyką radykalnych reform gospodarczych, powodują one bowiem wysokie koszty społeczne [Baka 2004; Cichomski i in. (red.) 2002; Szpociński (red.) 2004]. Rzadziej mówi się o tym, jakie koszty może pociągnąć za sobą ich brak. Trzy kraje, będące na zbliżonym poziomie rozwoju 25 lat temu, obrały różne strategie ich wdrożenia. Porównanie efektów transformacji pokazuje, że społeczne koszty radykalnych reform gospodarczych w Polsce są o wiele mniejsze niż koszty ich braku na Białorusi i Ukrainie. Można się zgodzić z opinią L. Balcerowicza, że „największe społeczne koszty reform są wtedy, gdy się te reformy odkłada. To tak jak z odkładaniem leczenia poważnej choroby” [Jabłoński, Głapiak 2014]. A. Olechnowicz uważa, że żaden kraj postsocjalistyczny nie może uniknąć transformacji rynkowej, ponieważ gospodarka centralnie sterowana jest nieefektywna, a dystans w rozwoju społeczno-gospodarczym pomiędzy krajami, które radykalnie zreformowały gospodarkę (tak jak Polska) a tymi, które zaniechały reform (tak jak Białoruś i Ukraina), stale się powiększa. Analizując sposób przeprowadzenia reform, pisze: Białoruś straciła pokolenie, bo będzie zmuszona rozpocząć przemiany gospodarcze, tylko że 20 lat później [Olechnowicz 2010].

Dziś Polska jest uznawana za jeden z najbardziej zreformowanych krajów postsocjalistycznych, jest europejskim liderem wzrostu gospodarczego. Natomiast według

Rys. 1. PKB *per capita* w przeliczeniu na parytet siły nabywczej w Polsce, na Białorusi i Ukrainie w latach 1992–2013 (EUR, PPPs)

Źródło: [Radzięta 2015].

międzynarodowych instytucji, takich jak Bank Światowy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, przemiany gospodarcze u jej wschodnich sąsiadów są najmniejsze wśród transformujących się krajów. W prestiżowym rankingu konkurencyjności Światowego Forum Gospodarczego za lat 2014–2015 Polska zajmuje 43 miejsce, Ukraina – 76, Białoruś – 90. Białoruś to jeden z trzech postsowieckich krajów, który nie jest uwzględniany w tym rankingu, ponieważ władze nie stwarzają warunków do pełnego uczestnictwa w projekcie. Ocenę przypuszczalnej pozycji kraju dokonało Białoruskie Centrum Naukowo-Badawcze Mises [WEF 2015; Романчук 2015].

Dane z raportu Światowego Forum Gospodarczego *The Global Competitiveness Report 2014–2015* pozwalają na ocenę warunków prowadzenia działalności gospodarczej w kraju. W Polsce pozytywny wpływ na stan i rozwój przedsiębiorczości mają takie czynniki, jak wolność gospodarcza, bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, dostępność usług finansowych, elastyczność płac, pozytywne zmiany w dziedzinie instytucji, infrastruktury, edukacji. Prowadzenie działalności gospodarczej utrudnia zmienne, nadmiernie rozbudowane i zbyt restrykcyjne prawo podatkowe i przepisy dotyczące zatrudnienia, czasochłonność procedur zakładania firmy, nieoptymalne wydatkowanie środków publicznych, nieumiejętność zatrzymywania i przyciągania talentów w kraju, niedostateczne inwestycje w prace badawczo-rozwojowe i słaba współpraca w tej dziedzinie biznesu z uczelniami wyższymi [WEF 2015].

Ukraina przesunęła się w rankingu konkurencyjności o 8 pozycji w górę w porównaniu do poprzedniego roku. Przyczyniły się do tego zwiększenie przejrzystości

polityki państwa, częściowa deregulacja rynków, zwiększenie dostępności venture capital i kredytów, wzrost wydatków na prace naukowo-badawcze. Są to czynniki, które pozytywnie wpływają na rozwój przedsiębiorczości w kraju. Natomiast słaby rozwój środowiska instytucjonalnego, niestabilne otoczenie polityczne i gospodarcze, niska efektywność rynków towarowych, dość słabo określone prawa własności, olbrzymią szarą strefą, korupcja, bardzo niskie standardy ładu korporacyjnego oraz kultury przedsiębiorczości stanowią słabe strony [WEF 2015]. Wspomniany raport nie uwzględnia negatywnych skutków konfliktu wojennego na wschodzie Ukrainy, który podważył stabilność makroekonomiczną, doprowadził do zaostrzenia kryzysu ekonomicznego i politycznego, pogorszył w sposób znaczący infrastrukturę w Donbasie. Utrata Krymu, wojna z Rosją doprowadziły do rozerwania wielu kontaktów biznesowych z firmami rosyjskimi, utrudniły, a czasami uniemożliwiły prowadzenie działalności gospodarczej przez przedsiębiorców ukraińskich.

Białoruś, zdaniem ekspertów z Białoruskiego Centrum Naukowo-Badawczego Mises, także znalazłaby się o 8 pozycji wyżej w rankingu konkurencyjności. Pozytywny wpływ miało polepszenie wskaźników makroekonomicznych, zbilansowanie budżetu państwa oraz zmniejszenie inflacji. Mimo tego, że PKB *per capita* na głowę mieszkańca jest prawie dwukrotnie większy niż na Ukrainie, kraj znajduje się o 14 pozycji niżej. Powodują to bardzo słaba ochrona prawa własności, zła jakość regulacji administracyjno-prawnych, brak niezawisłości systemu sądowego, utrudniony dostęp do kredytów, odpływ utalentowanych zasobów ludzkich. Oprócz tych negatywnych czynników, prowadzenie działalności gospodarczej utrudniają także wysoka inflacja, jeden z najwyższych na świecie poziomów opodatkowania, zbyt mocna ingerencja państwa, duża liczba kontroli i wysokie kary, nieefektywność polityki antymonopolowej, regulowanie cen na niektóre towary i usługi. Rozwojowi przedsiębiorczości sprzyjają dobra infrastruktura, niski poziom korupcji, łapówkarstwa, przestępczości zorganizowanej, a także duża liczba wysoko wykwalifikowanej kadry mającej poważne problemy ze znalezieniem zatrudnienia [Романчук 2015].

Podobne oceny prezentuje także Raport Banku Światowego i Międzynarodowej Korporacji Finansowej *Doing Business 2015*. Ekspertki oceniają aspekty mikroekonomiczne prowadzenia działalności gospodarczej, związane z regulacjami w 10 kluczowych w prowadzeniu biznesu obszarach (płacenie podatków, egzekwowanie zobowiązań umownych, zakładanie firmy, pozyskiwanie kredytu i inne). Wśród 189 gospodarek Polska zajęła 32 pozycję pod względem łatwości prowadzenia działalności gospodarczej, Białoruś – 57, Ukraina – 96 [World Bank Group 2015].

Polska to jeden z najbardziej przedsiębiorczych krajów Europy. Mikro-, małe i średnie firmy stanowią przeważającą większość przedsiębiorstw (99,8%), generują prawie trzy czwarte polskiego PKB i zatrudniają ponad 60% ogółu zatrudnionych w kraju [PARP 2014]. Na Białorusi sektor ten obejmuje ok. 95% wszystkich przedsiębiorstw i 32% ogółu zatrudnionych, wytwarza nieco ponad 22% PKB [Совет Министров РБ 2013]. Na Ukrainie mały biznes, mimo dość wysokich wskaźników liczbowych (98% ogółu przedsiębiorstw i 60% ogółu zatrudnionych w kraju), generuje

tylko 15% PKB [Стасенко 2014]. Te dane wyraźnie pokazują, że wybrana przez Polskę strategia reform w większym stopniu sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości.

3. Pogranicze polsko-białorusko-ukraińskie – postrzeżenie przedsiębiorczości

Rzeczywistość przedsiębiorczości w poszczególnych krajach zależy nie tylko od warunków zewnętrznych, lecz także od oczekiwań ludzi i ich aktywności przedsiębiorczej. Ukształtowane w społeczeństwie wartości, normy postępowania, zasady funkcjonowania, wzorce zachowań przekładają się na wyobrażenia o gospodarce i jej typie, wpływają na sposób interpretacji zachodzących w niej zjawisk. Kultura i wartości społeczne, postawy przedsiębiorcze kształtują się przez wieki i pokolenia [Glinka 2008]. Wspólna historia ludzi zamieszkujących tereny wschodniej Polski i zachodnich regionów Białorusi i Ukrainy została przerwana 17 września 1939 r. W warunkach gospodarki centralnie planowanej przedsiębiorczość była zjawiskiem niepożądanym. Jednak w Polsce sektor prywatny mimo przeszkód i represji nie został całkowicie zlikwidowany, istniały bowiem prywatne gospodarstwa rolne, drobne zakłady rzemieślnicze, handlowe, usługowe, zachowały się więc pewne tradycje prowadzenia własnego biznesu. Za wschodnią granicą na terytorium byłego ZSRR własność prywatna i indywidualna działalność gospodarcza nie istniały. Zmieniły się mentalność ludzi i sposób patrzenia na świat biznesu. Ponad 70-letnie propagowanie idei, że własność państwowa zapewnia dobrobyt dla wszystkich, a „prywaciarze” dorabiają się kosztem innych, zrobiła swoje.

Przez cały okres istnienia PRL oraz ZSRR granica państwowa odznaczała się bardzo niskim stopniem przenikalności, na granicy o długości 1310 km istniały tylko dwa przejścia graniczne w Terespolu i Medyce. Granica skutecznie rozdzielała mieszkającą po obu jej stronach ludność polską, białoruską oraz ukraińską, co spowodowało powstanie różnic pod względem narodowościowo-kulturowym i polityczno-ekonomicznym. Zniszczono kształtowany przez wieki wielokulturowy i wieloetniczny charakter pogranicza.

Sytuacja zmieniła się na początku lat 90. XX w., wraz z transformacją systemową w Polsce i odzyskaniem niepodległości przez Białoruś i Ukrainę. Przekraczanie granicy zostało ułatwione, powstały relatywnie dobre warunki do kontaktów, podejmowania wspólnych działań przez przygraniczne województwa, instytucje i organizacje gospodarcze i społeczne. Rozpoczęła się współpraca transgraniczną, w tym od 1995 r. w ramach Euroregionu „Bug” [Ситко і in. 1998]. Skorzystali na tym przede wszystkim mieszkańcy, którzy potrafili szybko nawiązać kontakty gospodarcze, naukowe i kulturalne. Sprzyjały im bliskość pod względem etnicznym, kulturowym i językowym, istniejące więzi rodzinne, a także rozwój infrastruktury, w tym otwarcie nowych przejść granicznych.

Czy i jak omówione wyżej procesy wpłynęły na postrzeżenie przedsiębiorczości przez mieszkańców sąsiadujących obszarów przygranicznych i chęć prowadzenia

własnego biznesu? By rozpoznać tak postawiony problem badawczy, od stycznia do czerwca 2015 r. zostały przeprowadzone badania pilotażowe, których celem było porównanie postrzegania przedsiębiorczości przez młodych ludzi z Lublina, Brześcia i Równego. Są to stolice województw, z liczbą mieszkańców po około 340 tys. w Lublinie i Brześciu i 250 tys. w Równym.

Próbę dobrano w sposób celowy, do udziału w badaniach zaproszono osoby młode, które znajdują się na początku kariery zawodowej i stają wobec wyzwania, jakim jest kształtowanie własnego rozwoju zawodowego. W celu uzyskania danych zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankietową. Kwestionariusz ankiety składał się z 26 pytań zamkniętych. Ankiety miały charakter anonimowy, zamierzeniem autorki było uzyskanie co najmniej 100 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy w każdym mieście. Z prośbą o udział w badaniach zwrócono się łącznie do ponad 450 osób w wieku do 30 lat (po ok. 150 w każdym mieście). Do badań przyjęto 126 prawidłowo wypełnionych ankiet z Lublina, 102 z Brześcia i 117 z Równego. Należy zaznaczyć, że Białorusini bardzo niechętnie brali udział w badaniach, rozdano tam najwięcej kwestionariuszy, a uzyskano najmniej prawidłowo wypełnionych. Około 60% respondentów w każdym mieście stanowili studenci. Wśród nich w Lublinie i Równym studiuje i jednocześnie pracuje ok. 60%, w Brześciu – 50%. Pozostali ankietowani podjęli zatrudnienie po ukończeniu kształcenia, wśród nich zdecydowana większość posiada wykształcenie wyższe. W Lublinie w badaniach uczestniczyło 56 mężczyzn i 70 kobiet, w Brześciu odpowiednio 39 i 63, w Równym – 65 i 52.

Respondenci zostali zapytani o formę własności firm, w których pracują i w których chcieliby pracować. Dane zawiera tab. 1.

Tabela 1. Forma własności firmy, w której obecnie pracują respondenci oraz preferowana forma własności firmy (w %)

Forma własności	Lublin		Brześć		Równe	
	obecnie pracuje	chce pracować	obecnie pracuje	chce pracować	obecnie pracuje	chce pracować
Państwowa, komunalna	34,1	45,2	55,9	59,8	33,3	54,7
Prywatna	42,9	54,8	18,6	40,2	41,9	45,3
Niepracujący studenci	23		25,5		24,8	

Źródło: opracowanie własne.

To, że ponad połowa Białorusinów i Ukraińców woli pracować w sektorze państwowym, nie wywołuje zdziwienia, natomiast to, że prawie połowa młodych Polaków ma takie same preferencje, jest dość dużym zaskoczeniem. Prawie wszyscy respondenci, niezależnie od kraju, pracujący w sektorze państwowym lub komunalnym (organy władzy, administracji państwowej, wymiar sprawiedliwości, spółki Skarbu Państwa, przedsiębiorstwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorstwa komunalne itp.) nie chcą zatrudnić się w sektorze prywatnym. W Lublinie i Brześciu

zdecydowana większość respondentów zatrudnionych w przedsiębiorstwach prywatnych woli dalej pracować w tym sektorze, natomiast w Równym chętnie by się zatrudniła w sektorze państwowym. W przypadku niepracujących studentów preferencje odnośnie do formy własności firm, w których chcieliby pracować wyglądają następująco: Lublin – mniej więcej taka sama liczba badanych w firmach państwowych i prywatnych, Brześć – ok. 80% woli firmy prywatne, Równe – ok. 80% zatrudniłoby się w firmach państwowych.

Trzy najczęściej wskazywane powody wyboru formy własności firmy, w której chcieliby pracować respondenci, zawiera tab. 2.

Tabela 2. Powody wyboru formy własności firmy, w której chcieliby pracować respondenci (w %)

Forma własności	Lublin	Brześć	Równe
Państwowa, komunalna	<ul style="list-style-type: none"> – stabilne wynagrodzenie – stabilność zatrudnienia – możliwość podnoszenia kwalifikacji 	<ul style="list-style-type: none"> – stabilne wynagrodzenie – gwarancje socjalne – stabilność zatrudnienia 	<ul style="list-style-type: none"> – możliwość podnoszenia kwalifikacji – osobista odpowiedzialność – elastyczny czas pracy
Prywatna	<ul style="list-style-type: none"> – elastyczny czas pracy – przedsiębiorczy klimat – możliwość samorealizacji i awansów 	<ul style="list-style-type: none"> – wysokie wynagrodzenie – elastyczny czas pracy – przedsiębiorczy klimat 	<ul style="list-style-type: none"> – osobista odpowiedzialność – możliwość podnoszenia kwalifikacji – przedsiębiorczy klimat

Źródło: opracowanie własne.

Polacy i Białorusini preferujący pracę w sektorze państwowym cenią przede wszystkim stabilność, w sektorze prywatnym – większą samodzielność. Dla Ukraińców te powody znacząco się nie różnią, w obydwu sektorach najważniejszy jest osobisty rozwój. Może to być związane z obecną niestabilną sytuacją gospodarczą w kraju i dość wysokim poziomem korupcji we wszystkich rodzajach biznesu.

Na pytanie, co pomaga otrzymać dobrą pracę, młodzi ludzie we wszystkich miastach odpowiedzieli prawie identycznie¹:

- układy i znajomości (28% badanych w Lublinie, 23% w Brześciu i aż 49% w Równym),
- posiadanie wysokich kwalifikacji i wiedzy (21%, 21%, 20% odpowiednio),
- posiadanie wysoko cenionej specjalności (16%, 19%, 14% odpowiednio).

Własną działalność gospodarczą chcieliby rozpocząć 76.4% respondentów z Lublina, 66.2% z Brześcia i 64% z Równego. Na pytanie, dlaczego jeszcze tego nie zrobili odpowiadały następująco:

¹ W opisie odpowiedzi na to i następujące pytania podawane są trzy najczęściej wybierane odpowiedzi respondentów, dlatego podawane odsetki odpowiedzi nie sumują się do 100%.

- w Lublinie – brak kapitału początkowego (42,8%), strach przed ryzykiem (24,2%), brak odpowiednich umiejętności (11,3%),
- w Brześciu – brak kapitału początkowego (39%), brak odpowiedniego wykształcenia (20,1%), brak odpowiednich umiejętności (13,9%),
- w Równym – strach przed ryzykiem (27,3%), brak odpowiedniego wykształcenia (19,9%), brak odpowiednich umiejętności (18%).

Do podjęcia własnej działalności gospodarczej motywują respondentów następujące czynniki:

- w Lublinie – trudności ze znalezieniem pracy (23,4%), chęć zwiększenia dochodów (20,6%), zauważenie okazji (17,83%),
- w Brześciu – zwiększenie dochodów osobistych (22%), kontynuacja tradycji rodzinnych (20%), zauważenie okazji (13,9%),
- w Równym – otrzymanie propozycji współpracy od innego przedsiębiorcy (20,1%), prestiż (19,9%), kontynuacja tradycji rodzinnych (17,8%).

Zdaniem wszystkich młodych ludzi, przedsiębiorcy napotykają na wiele przeszkód. Jako najważniejsze w rozpoczęciu własnej działalności w każdym kraju wymieniono problemy finansowe, w tym trudności z uzyskaniem kredytów, i przeszkody organizacyjno-prawne. W prowadzeniu własnej firmy trudności wynikają z wysokich podatków i braku przejrzystości systemu podatkowego, skomplikowanych procedur administracyjnych oraz częstych zmian przepisów prawa i ich zawichości. Te odpowiedzi uzyskały największą liczbę (w sumie ponad 60%) odpowiedzi respondentów w każdym mieście. Tak samo na pytanie, co powinny zrobić władze, by przyśpieszyć rozwój przedsiębiorczości, trzy pierwsze propozycje były w każdym kraju takie same i stanowiły prawie 70% odpowiedzi: zmniejszenie podatków i uproszczenie systemu podatkowego, uproszczenie przepisów prawnych oraz usprawnienie procesu rejestracji firmy, wydawania zezwoleń, licencji itp.

Wszyscy respondenci w Lublinie i zdecydowana większość w Brześciu pozytywnie oceniają rolę przedsiębiorców w społeczeństwie, dostrzegając, że tworzą oni nowe miejsca pracy i dają możliwość zarobienia innym ludziom, zaspokajają potrzeby ludzi w różnorodne towary i usługi, są źródłem rozwoju gospodarki. Zupełnie inne zdanie mają młodzi Ukraińcy – ponad połowa badanych uważa, że przedsiębiorcy przynoszą szkody, działając wyłącznie w celu własnego wzbogacenia się, unikając podatków i nie przestrzegając tym samym zasad odpowiedzialności społecznej, doceniają jednak to, że tworzą oni nowe miejsca pracy i dają możliwość zarobienia innym ludziom.

W ocenie cech osobowych, które powinien posiadać przedsiębiorca, pojawiły się pewne różnice w odpowiedziach respondentów. W Lublinie i Brześciu skoncentrowali się oni głównie na cechach pozytywnych, w Równym – na negatywnych. Tak, na przykład, za najważniejszą cechę w Lublinie uznano umiejętność wykorzystywania nadarzających się okazji: 34,9% odpowiedzi (Brześć – 12,3%, Równe – 9%), w Brześciu – pracowitość: 27,4% (Lublin – 24,5%, Równe – 8%), w Równym – niechęć do uczciwej pracy: 17,2% (Lublin – 0%, Brześć – 2%). Na drugim i trzecim miejscu w Lublinie są pracowitość oraz inicjatywność, wytrwałość, w Brześciu – inicjatywność,

wytrwałość oraz umiejętność wykorzystywania nadarzających się okazji, w Równym – dążenie do bogacenia się za każdą cenę oraz wysoki profesjonalizm. Z uzyskanych odpowiedzi można wysunąć wniosek, że Polacy kojarzą przedsiębiorcę z osobą kreatywną, umiejącą odnajdywać się w różnych sytuacjach, szukającą różnych sposobów na osiągnięcie celu. Białorusini z kolei bardziej dostrzegają umiejętność ciężkiej pracy, pokonywania rozmaitych trudności w poruszaniu się na rynku, wytrwałość w dążeniu do celu. W obu tych środowiskach młodzieżowych pojawiają się tylko nieliczne opinie, że przedsiębiorca odznacza się wysokim profesjonalizmem, ale też nieliczni uważają, że dąży on do bogacenia się kosztem innych i jest skłonny do robienia przekrętów. Na Ukrainie jest odwrotnie, większość respondentów wymienia negatywne cechy osobowe przedsiębiorcy, niewiele osób uważa, że jest on inicjatywny, racjonalny w swoich działaniach, pracowity.

Respondentów zapytano, z jakich źródeł informacji korzystają i jak przedstawiana jest w nich osoba przedsiębiorcy. Odpowiedzi we wszystkich trzech miastach były zbliżone – dla większości głównym źródłem informacji jest Internet, ponad połowa badanych uzyskuje informacje od kolegów, znajomych, rodziny, jedna trzecia – z telewizji, gazet, dzienników, radia. Odpowiedzi na pytanie, jaką opinię kształtują mass media o przedsiębiorcach, prezentują się następująco:

- raczej pozytywną: w Lublinie tak odpowiedziało 33,3% badanych, w Brześciu – 47,9%, w Równym – 30%,
- raczej negatywną: w Lublinie – 42,9%, w Brześciu – 22%, w Równym – 36,7%,
- nie wywierają wpływu: w Lublinie – 23,8% badanych, w Brześciu – 30,1%, w Równym – 33,3%.

To, że w Polsce tak duża liczba badanych uważa, że środki masowego przekazu kształtują negatywną opinię o przedsiębiorcach, jest pewnym zaskoczeniem, bo od kilku lat w kraju realizowane są aktywne działania na rzecz promocji przedsiębiorczości, szczególnie wśród młodzieży. Jednak badania nad wizerunkiem polskiego biznesu przeprowadzone przez GfK Polonia na zlecenie PKPP Lewiatan w styczniu 2012 r. wykazały, że w mediach dominuje zdecydowanie negatywny obraz polskiego przedsiębiorcy. Dużo rzadziej podawane są dobre praktyki biznesowe niż złe, wręcz patologiczne [Śpiewak 2012]. Na Białorusi media, w tym Internet, znajdują się pod kontrolą państwa, a w ostatnich latach oficjalna postawa państwowych organów władzy jest przychylna dla przedsiębiorców. Propagowany jest obraz przedsiębiorcy-partnera, a nie konkurenta dla sektora państwowego, który płaci podatki, daje pracę, inwestuje, wdraża innowacje [TUT.by 2015]. Na Ukrainie sytuacja jest bardzo skomplikowana, niezbyt dobry wizerunek przedsiębiorcy przedstawiany w ojczystych środkach masowego przekazu pogarszają mające duży wpływ media rosyjskie. Dominują przykłady przedsiębiorców prowadzących biznes w sposób niezgodny z prawem, amoralny, dużo się pisze i mówi o korupcji, łapówkarstwie [OSW 2015]. Jak świadczą wyniki badań, środki masowego przekazu wywierają duży wpływ na opinie młodych ludzi. Jednocześnie mają oni dostęp do różnych portali internetowych z pozytywnymi informacjami o przedsiębiorcach, z przykładami skutecznych działań biznesowych

wśród młodych ludzi. Dlatego odsetek respondentów, którzy pozytywnie oceniają przedsiębiorców, jest dość wysoki.

4. Zakończenie

Przeprowadzone badania nie wykazały większych różnic w postrzeganiu przedsiębiorczości przez młodych mieszkańców Lublina, Brześcia i Równego. Potwierdzeniem ich pozytywnej oceny jest to, że ponad połowa badanych rozważyła rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej. Brak istotnych różnic w odpowiedziach respondentów sygnalizuje możliwość współpracy młodzieży trzech państw. Podobieństwo ich postaw wyjaśniają również informacje uzyskane z odpowiedzi na inne pytania ankiety – oprócz wspólnych tradycji i elementów kultury, młode pokolenie jest bardziej tolerancyjne i otwarte na współpracę, lepiej poinformowane, zna języki obce, może kształtować swoje światopoglądy i postawy na podstawie niekontrolowanych przez państwo informacji z Internetu.

Zmiany zachodzące obecnie w Polsce, na Białorusi i na Ukrainie w coraz większym stopniu kształtują wzajemne wizerunki tych krajów i narodów. Historia, choć bardzo istotna, powoli staje się coraz bardziej odległa, ma mniejszy wpływ na postrzeganie sąsiadów. Funkcjonowanie na terenie regionu transgranicznego stwarza przedsiębiorcom ogromne potencjalne możliwości. Dzięki posiadanej wiedzy, umiejętnościom, zaangażowaniu i kreatywności młodzi ludzie będą mogli realizować wizjonerskie pomysły i wpływać na kształt rzeczywistości, w której wszyscy żyjemy.

Literatura

- Baka W., 2004, *W tyglu transformacji ustrojowej. Szkice i komentarze*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Bratnicki M., 2002, *Przedsiębiorczość i przedsiębiorcy współczesnych organizacji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice.
- Cichomski B., Kozek W., Morawski P., Morawski W. (red.), 2002, *Sprawiedliwość społeczna. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Scholar, Warszawa.
- De Sousa L., 2012, *Understanding European cross-border cooperation: A framework for analysis*, Journal of European Integration, vol. 35, no. 6, s. 1–19.
- Glinka B., 2008, *Kulturowe uwarunkowania przedsiębiorczości w Polsce*, PWE, Warszawa.
- Gorzym-Wilkowski W.A., 2005, *Region transgraniczny na tle podstawowych pojęć geograficznych – próba syntezy*, Przegląd Geograficzny, nr 77, s. 235–252.
- Jabłoński P., Glapiak E., 2014, *Odkładane reformy kosztują najwięcej. Rozmowa z L. Balcerowiczem*, Rzeczpospolita, <http://www.ekonomia.rp.pl/artukul/1115033.html?print=tak&p=0> (2.09.2015).
- Olechnowicz A., 2010, *Białoruś straciła pokolenie*, Analiza FOR, nr 7, s. 1–16.
- OSW, 2015, *Rozczarowania i obawy – nastroje społeczne na Ukrainie*, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-01-14/rozczarowania-i-obawy-nastroje-spoeczne-na-ukrainie> (14.01.2015).
- PARP, 2014, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012–2013*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Warszawa.
- Radzięta S., 2015, *PKB w Polsce na tle krajów postkomunistycznych*, <http://www.rynekpracy.pl/artukul.php/wpis.950> (3.09.2015).

- Smallbone D., Welter F., Xheneti M. (red.), 2012, *Cross-border Entrepreneurship and Economic Development in Europe's Border Regions*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Szpociński A. (red.), 2004, *Różnorodność procesów zmian. Transformacja niejedno ma imię*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Śpiewak H., 2012, *Wizerunek polskiego przedsiębiorcy w mediach. Szwarz charakter albo ofiara systemu*, <http://www.administrator24.info/artykul/id3465,wizerunek-polskiego-przedsiębiorcy-w-mediach?print=1> (17.09.2015).
- WEF, 2015, *The Global Competitiveness Report 2014–2015*, World Economic Forum, Geneva.
- World Bank Group, 2015, *Doing Business 2015. Economy Rankings*, <http://www.doingbusiness.org/rankings> (10.09.2015).
- Романчук Я., 2015, Конкурентоспособность опять мимо Беларуси, <http://www.rce.by/статьи/4272-конкурентоспособность-опять-мимо-беларуси> (7.09.2015).
- Ситко В., Мешайкина Е., Маик Р., Томашевски Я., 1998, Проблемы экономической интеграции в рамках Еврорегиона „Буг”, [в:] Седегов Р.С., Высоцкий О.А. (ред.), Управление промышленным комплексом в условиях новой промышленной политики, Брест, с. 166–170.
- Совет Министров РБ, 2013, Программа государственной поддержки малого и среднего предпринимательства в Республике Беларусь на 2013–2015 годы, <http://www.levonevski.net/pravo/norm2013/num02/d02195.html> (14.11.2014).
- Стасенко М., 2014, География украинского бизнеса (инфографика), <http://delo.ua/ukraine/geografija-ukrainskogo-biznesa-infografika> (5.02.2014).
- TUT.by, 2015, Власти увидели в предпринимателях не конкурента, а партнера, <http://news.tut.by/economics/436758.html> (23.02.2015).